

8. A társadalomtudományi kísérlet

Bevezetés a kutatás módszereibe

Dr. Keszi Roland

ELTE BGGyK

A kísérleti alaphelyzet és a kísérleti témák

- Speciális módszer:
kis számú jól körülhatárolt fogalommal dolgozik (a konceptualizáció és az operacionalizáció KIEMELT jelentőségű)
- Ok-okozati viszonyok feltárására alkalmazható
- Általános esetben:
egy DOLOG (változó) hatásának, következményeinek megfigyelése (ez a természettudományi kísérletekben is ugyanígy történik) – a megfigyelési egységek itt általában emberek, vagy csoportok
- Alapfogalmai:
VÁLTOZÓK
függő - kiváltott hatás
független - kísérleti inger
CSOPORTOK – kísérleti, kontroll
MÉRÉS – előteszt, utóteszt

Példa egy lehetséges kísérleti elrendezésre munkahelyi légkörben

Kontrollcsoport:

Egy átlagos munkavállaló, aki nemrég jött a céghez, az egyik délután az irodaház kávézójában beszélget a közvetlen munkatársaival.

10 perc elteltével kérdőív kitöltésére kérjük az embereket a fogyatékos személyek megítéléséről.

Kísérleti csoport

Egy átlagos munkavállaló, aki nemrég jött a céghez, az egyik délután az irodaház kávézójában beszélget a közvetlen munkatársaival. Néhány perc múlva csatlakozik a társasághoz egy kerekesszékes személy, akit a munkavállaló még nem ismer.

10 perc elteltével kérdőív kitöltésére kérjük az embereket a fogyatékos személyek megítéléséről.

A kísérleti alaphelyzetet sokféle elrendezésben meg lehet ismételni, pl:

- A kerekesszékes személy **beszélgetni kezd az emberekkel...***
- A kerekesszékes személy **csendben marad...***
- A kerekesszékes személy **telefonálni kezd...***

LÉNYEG: különféle ingereket adunk az embereknek és figyeljük a kérdőívre adott válaszaikat. Ebből következtetéseket vonunk le.

Világszerte rengeteg kísérletet végeztek/végeznek. Az alaplerendezés mindig hasonló

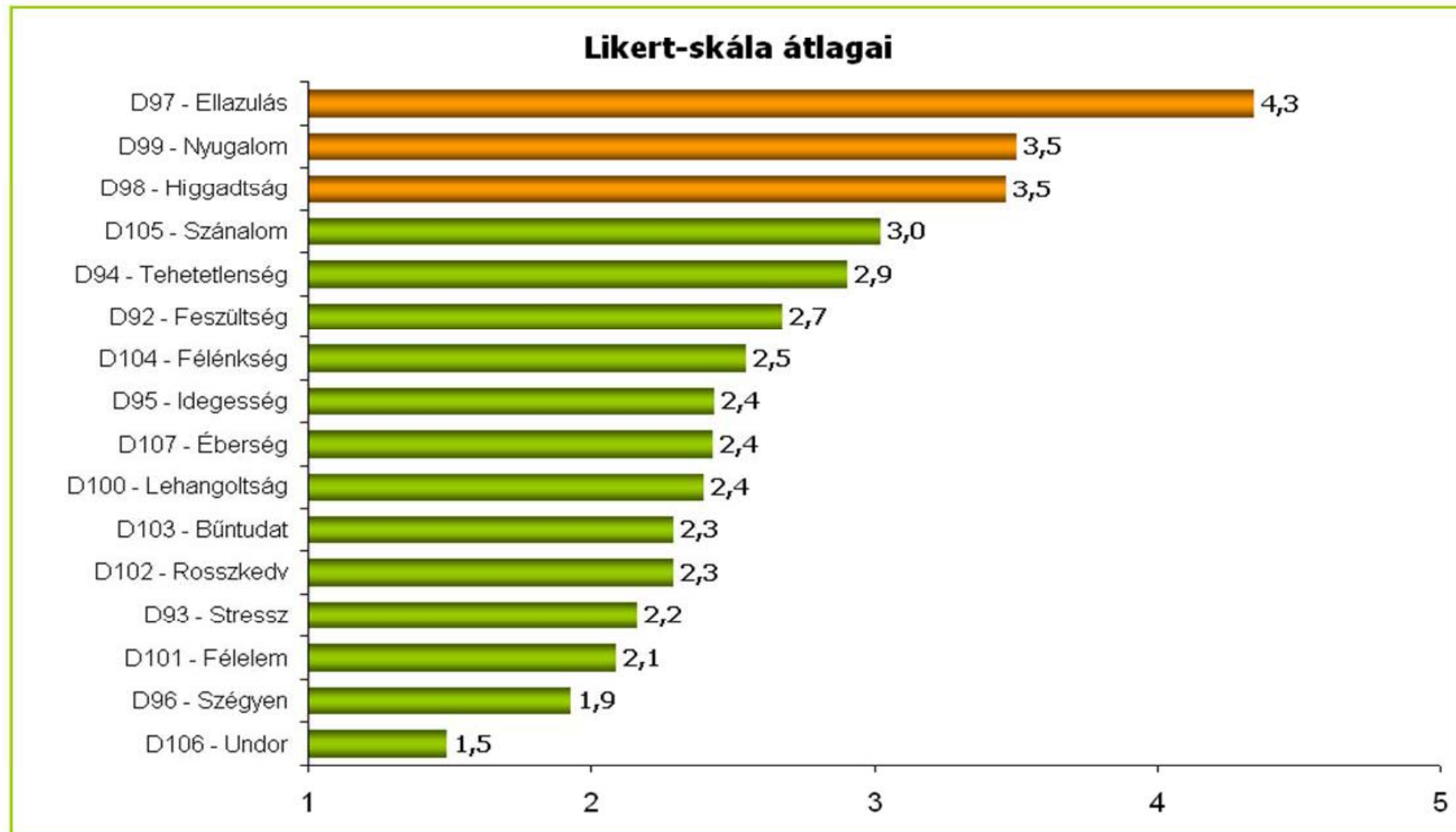
Példa egy lehetséges kísérleti elrendezésre munkahelyi légkörben

KOGNITÍV szegmens – survey felmérési kísérletben (adoptált MAS-skála: Keszi-Papp, 2010)

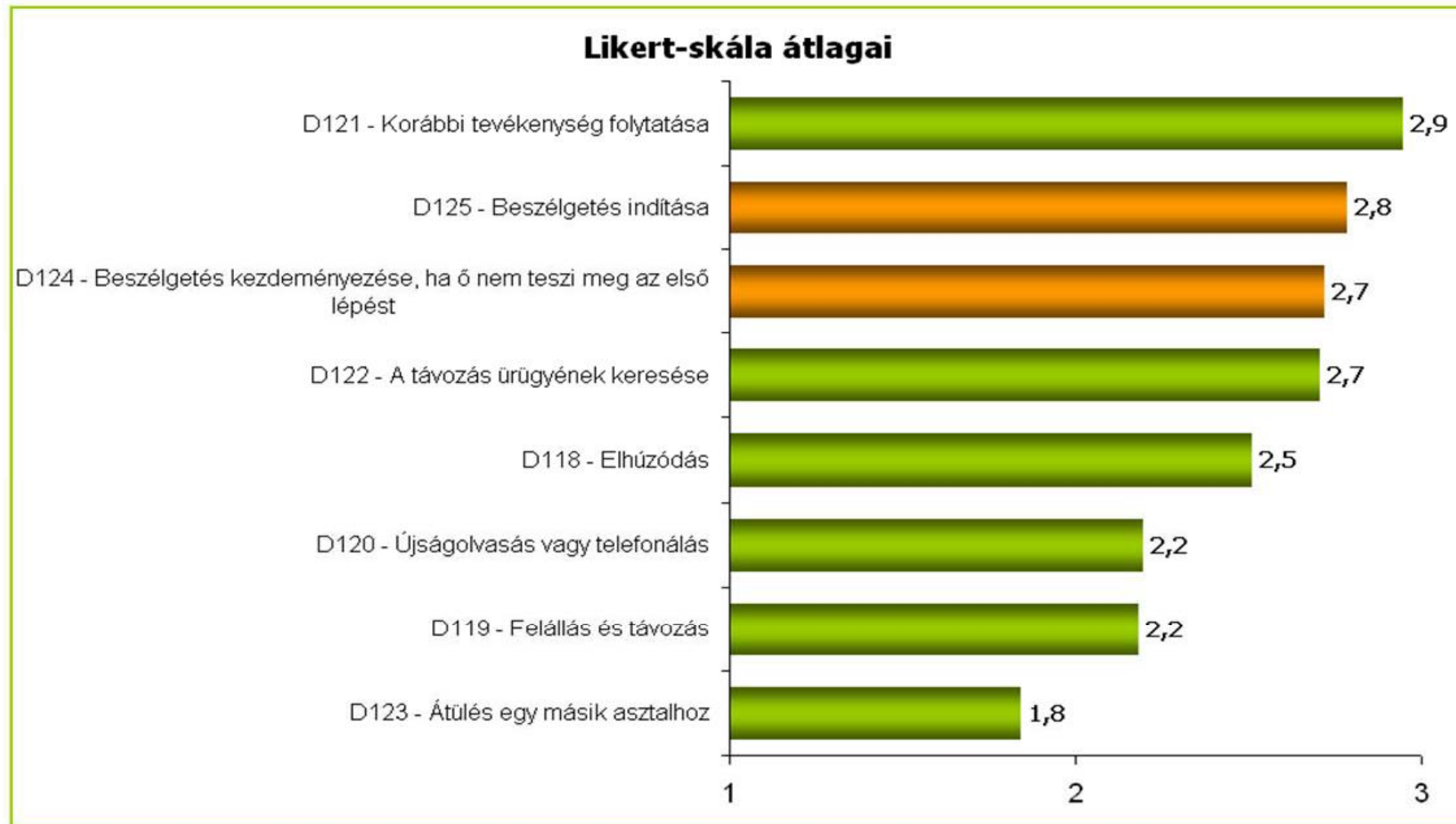
Példa egy lehetséges kísérleti elrendezésre munkahelyi légkörben

Affektív szegmens – survey felmérési kísérletben (adoptált MAS-skála: Keszi-Papp, 2010)

Példa egy lehetséges kísérleti elrendezésre munkahelyi légkörben

INSTRUMENTÁLIS szegmens – survey felmérési kísérletben (adoptált MAS-skála: Keszi-Papp, 2010)

A kerekesszékes személy = dichotóm változó = független változó = A kísérleti iger

A dolgozók válaszai = függő változó(k) = a kísérlet kimenetele, hatása

DE: a klasszikus kísérleti elrendezés
ennél egy fokkal bonyolultabb

A mérés eljárás (elő- és utóteszt)

- A függő változóban bekövetkező változásokat a független változó hatásának tulajdonítjuk.

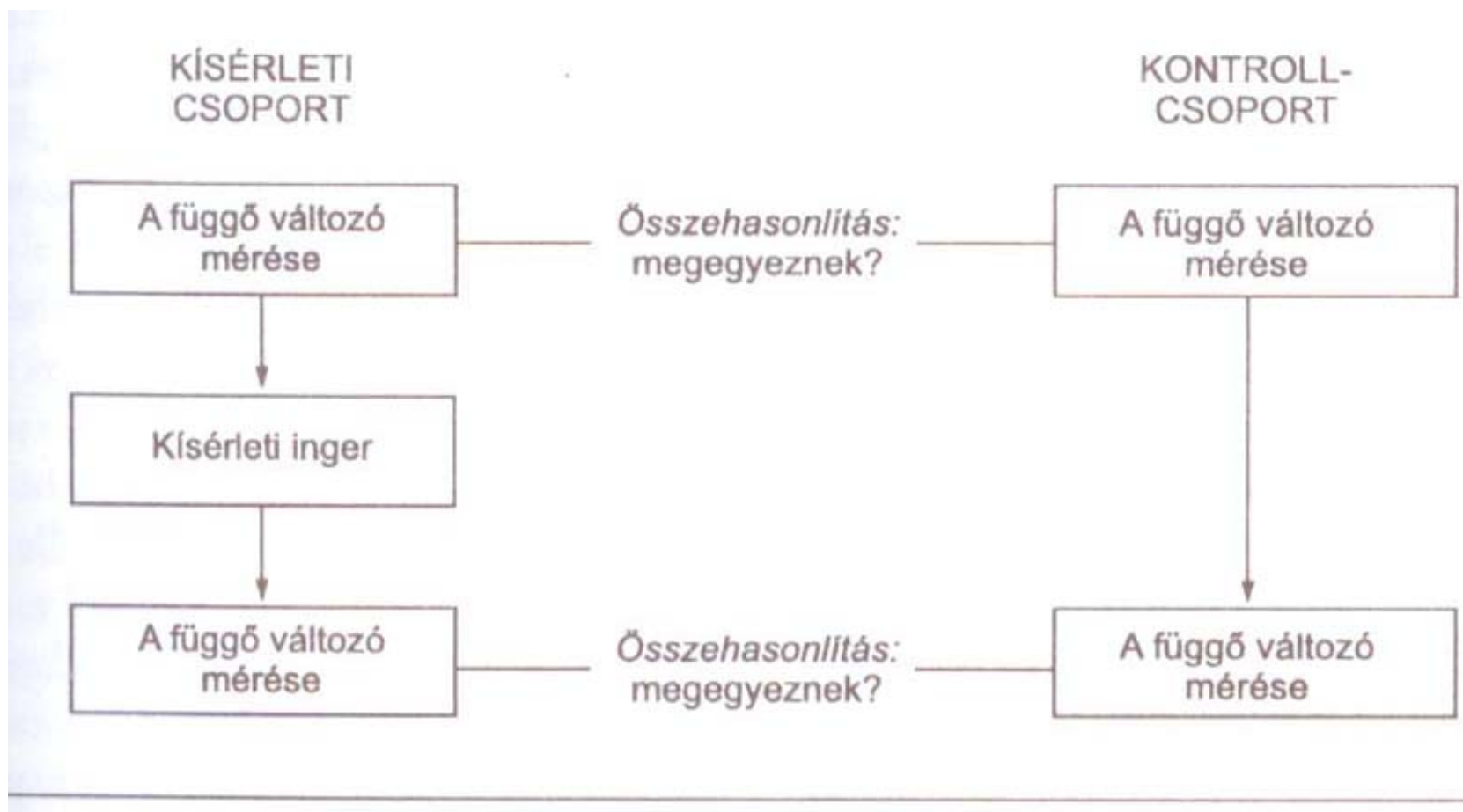
Ezért van szükség elő- és utótesztre

- Problémák:

A KÍSÉRLET SAJÁT HATÁSA

(Id.: Elton Mayo & Hawthorne-effektus) – teljes mozgalom (Human Relations), majd külön tudományág alakult rá

A kísérleti elrendezés alapmodellje

A kontrollcsoport jelentősége

- Más formájában: „elvárt válaszok kérdése” – mindenki jó színben akar feltűnni => az utótesztben (*második kérdőív*) az emberek „kozmetikázhatják” válaszaikat (rájönnek a kísérlet hátterére)
- A kísérlet alatt bekövetkező társadalmi változások (ld. a **belső érvénytelenség** forrásainál bővebben...)
Pl:
 - Cigány **gyilkosságok** egy előítéletesség vizsgálatban;
 - Egy közbeszédben megjelenő, nyilvánosság előtt zajló **bíróági per**ÉS
a sztárszínészek megítélése
 - egy pénzügyminiszter (politikus) szavahihetőségének növelését vizsgáló, több állomásos politikai vizsgálat (vagy **kampányhatékonyság teszt**)ÉS
egy korábbiak **ellentmondó nyilatkozat**, cselekedet
- **KÜLÖNFÉLE TECHNIKÁKAT KELL ALKALMAZNI, HOGY A FENTIHEZ HASONLÓ HATÁSOKAT KISZŰRHESSÜK**

Technikák a kísérlet MEGBÍZHATÓSÁGÁNAK növelésére

1. Kísérleti és kontrollcsoport

véd:

- kísérlet alatt bekövetkező külső változások
- kísérlet saját hatása

2. Kettős vak kísérlet (KVK)

Pl. Orvosi kísérlet esetében maga az orvos sem tudja, hogy milyen gyógyszert (hatóanyag/placebo) kap a beteg

véd:

- a tudatos torzítástól (gyógyszergyári lobby egy új készítmény kidolgozásakor)
- az orvosi tudattalan torzítástól (Hogy érzi magát a beteg? – az orvos szubjektív megítélése)

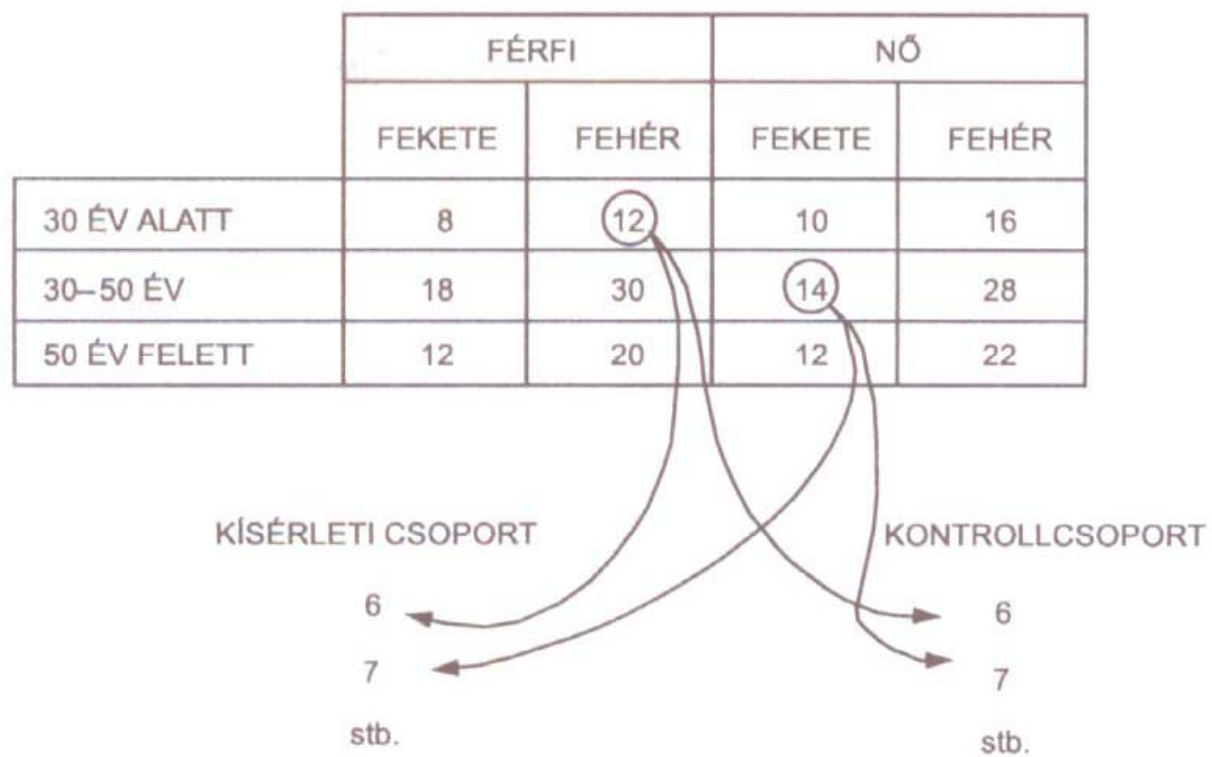
Elképzelhető olyan társadalomtudományi kísérlet, ahol szükséges a KVK

A kísérleti alanyok kiválasztása: A kísérleti és kontrollcsoportok összetétele

- Az **általánosíthatóság** követelménye miatt van szükség rá
- **Módszerei:**
 - Valószínűségi mintavétel
 - Randomizáció
 - Illesztés

CÉL: a kísérleti és kontrollcsoport hasonló legyen

Az illesztés megvalósítása: A kvótamátrix logikája

Tkp.: a kvótás mintavételhez hasonló eljárás

A társadalomtudományi kísérlet érvénytelenségének fajtái

- **BELSŐ érvénytelenség:** A levont következtetések nem felelnek meg annak ami valójában történt
- **KÜLSŐ érvénytelenség:** a külvilágra (kísérleti szituáción kívüli) való általánosíthatóság sérül

A belső érvénytelenség forrásai

- Események a **külvilágban**
- A résztvevő **egyének fejlődése**, változása
(hosszú távú kísérletnél pl. kor, rövid kísérletnél fáradás, álmoság...)
- Mérés, újramérés (elő/utóteszt) – **alanyok érzékenysége** változik
- **Mérőeszköz** változtatása (reliabilitás, megbízhatóság problémája)
- **Középre húzás** jelensége (idővel beavatkozás nélkül megtörténik)
- **Kiválasztási** hiányosságok (kísérleti és kontrollcsoport összehasonlíthatatlansága)
- Kísérleti személyek **kimaradozása**
- Sorrendiség (változás és inger **sorrendje felcserélődik** - ritka)
- Kontrollcsoport szennyeződése
- Kárpótlás (depriváció, **frusztráltság** az ingertől megvont személyek körében)
- Kiegyenlítő **versengés** (az ingerben nem részesülő csoportban)
- **Demoralizálódás** (az ingerszegény környezetben lévő kontrollcsoport feladja)

A külső érvénytelenség forrásai

Egy kísérleti szituációban teljesen más hatást váltana ki a kísérleti inger, mint a valós világban, vagy egy másik kísérleti szituációban

- Pl: Vignette-módszer filmjei az **ELTE épületében**, illetve egy **VIII. kerületi pincében** levetítve, majd kérdőívvel megmérve annak hatását.

Léteznek ún. „**Természetes kísérletek**” is: A
kísérletezés logikáját próbáljuk érvényesíteni a
terepen

Példák (e-learning)...